

Transskription af:

Vandrebogen

1:1 1960'erne: Græsenke, dåseananas og ønskestillingen

Medvirkende: Stemmeskuespillerne Rebecca Rønde Kiilerich, Laura Allen Müller, Sarah Bjørn og Louise Marie Skaaning. Speaker Tue Blædel. Mette Boritz, etnolog og museumsinspektør, Nationalmuseet.

Udvikling og tilrettelæggelse: Cille Sørensen, Anthon Broder Bach Fokdal, Pernille Skytte og Amanda Boie Hvid.

Redaktør: Christian Ottenheim

Lis Andersen: Jeg fik ideen til Vandrebogen i 1958. Eva, Else og Birthe havde udvekslet breve med mig efter skoletiden på Stubbekøbing Skole. Alle tre synes godt om ideen. De første år vandrede bogen hurtigt. Til sidst gik der næsten et år imellem. Det er 60 års historie om os og vores familier. Vi var fire til at skrive. Nu skal du høre, hvad vi skrev.

Tilrettelægger: Det, du skal til at høre nu, er et stykke danmarkshistorie. Det er ikke noget, der nødvendigvis står i alle historiebøgerne. Det er ikke en af de der store begivenheder, der ændrede alt, og som vi derfor allesammen kender datoen på. Men det er alligevel noget, vi alle på en eller anden måde kender til. Nogle har hørt sine forældre eller bedsteforældre tale om det, og nogle, der lytter med her, har måske faktisk oplevet det selv. Det er fire kvinders helt egen historie fortalt gennem 60 år. Fortalt i en vandrebog. Det er ikke verdenshistorie, du bliver klogere på her, oliekriser, ungdomsoprør og jerntæppets fald. Det er alt sammen sket i denne periode, du skal høre om, men i vores fortælling har de begivenheder været sendt som nyheder i radioen, der stod i køkkenet, mens kvinderne passede deres hverdag. Og det er netop hverdagen, der er fortællingen her.

Mette Boritz: Vi følger jo, hvordan Danmark udvikler sig, hvordan velstanden stiger, hvordan alle får mulighed for nogle ting, de aldrig har haft mulighed for før.

Tilrettelægger: I breve nedskrevet i en bog, de sendte i ring, har kvinderne betroet sig til hinanden om deres hverdag, deres børn, om mænd, fine stuer og syltede sager, om deres rejser til Møn og Mallorca, om fester med antenneforeningen og om, da de gik til Jane Fonda-gymnastik. Det er en tidsrejse både for nostalgikere, der vil mindes, og for dig, der er nysgerrig på, hvordan man levede før digital teknologi og velfærdsstat var selvfølge. I denne her pakke af nostalgi, minder og skønne øjeblikke får du et stykke danmarkshistorie, hvor husmødrene har ført pennen. En historie vi alle kender, men aldrig rigtig er blevet fortalt. Det laver vi om på nu. Velkommen til Vandrebogen.

Mette Boritz: Da jeg så de her vandrebøger og begyndte at bladre, jamen så blev jeg rimelig glad. Som etnolog er der ikke noget bedre end at dykke ned i danskernes historie og også i denne her hverdagshistorie, som ofte lidt bliver glemt eller ikke fortalt.

Tilrettelægger: Mette Boritz her er vores husekspert på vandrebogen, og normalt kan du finde hende inde på Nationalmuseet, hvor hun er museumsinspektør. Mette skal hjælpe os med at fortælle om betydningen af denne her vandrebog, om konteksten og om hvorfor det faktisk siger meget om tiden, når for eksempel en af damerne fortæller om den dag, hun får en ananas på dåse i gave. Mette er mildt sagt ret begejstret for denne her vandrebog.

Mette Boritz: Vi kommer helt ind i privatlivet og helt tæt på fire kvinders liv, som er ret fantastisk.

Tilrettelægger: Hovedpersonerne i denne historie er forfatterne bag vandrebogen Lis, Else, Eva og Birthe. De mødte hinanden som børn på Stubbekøbing Skole, men nu er de alle i start tyverne og klar på at komme ud og leve deres egne selvstændige liv. Lis Andersen er initiativtageren bag vandrebogen. Hun skrev et brev til de andre fire, om ikke de havde lyst til at være med. De sagde alle ja.

Lis Andersen: Kære alle, Jeg starter nu vores vandrebog med at ønske jer alle et glædeligt nytår. Så må vi jo håbe, at vi kan få noget morsomt ud af det. Jeg syntes det ville være så morsomt, hvis vi på denne måde kunne holde forbindelsen mellem os ved lige, selvom vi efterhånden får en del at tænke på med hjem og børn og så videre.

Tilrettelægger: Lis er nyligt læreruddannet og meget passioneret om sit fag. Derudover elsker hun god litteratur, cykelture rundt i landet, og ikke mindst elsker hun sin unge kæreste Arne.

Lis Andersen: Jeg har aldrig været med i en vandrebog før, så hvis der er noget I er utilfredse med, for eksempel bødekasen, så skal I da bare gøre stort.

Tilrettelægger: Bødekassen, det var en kuvert i starten af bogen, man skulle lægge frimærker i, hvis ikke man fik sendt bogen videre hurtigt nok. Så lad os hellere få præsenteret den næste i rækken. Eva Rudby Nielsen.

Eva Rudby: Kære alle tre, også jeg synes det er en glimrende ide med denne vandreblog.

Tilrettelægger: Eva er kontoruddannet, og så er hun en heldig nygift frue, som elsker at bo med sin mand John. Eva elsker også fester med kulørte lamper, at høre musik i radioen og se en god film i biografen. Du skal også møde Else Belling.

Else Belling: Kære alle sammen. Masser af ros til Lis for hendes ide. Håber at vi alle fire for megen fornøjelse af den.

Tilrettelægger: Else er også kontoruddannet, men lever lige nu som fuldtidshusmor og bor sammen med sin kære Preben og sin datter Mona. Else er en aktiv dame, som fylder dagene ud med alt fra blomster i haven, sysle bag symaskinen og lede sit gymnastikhold om aftenen. Det sidste blad på Firkløveren er Birthe Langer.

Birthe Langer: Kære allesammen. Jeg synes, det kunne være morsomt at skrive sammen på denne måde.

Tilrettelægger: Birthe er bogfører, men nu passer hun mest af alt sin lille søn Jesper og resten af huset, som hun deler med hendes mand Hans Peter eller HP, som hun kalder ham. Birthe er spejder med stort S og elsker at sidde om et bål som leder på spejderlejr. Og så kan hun også godt lide at tage en sving om. De fire kvinder er gamle skoleveninder, som egentlig ikke havde alverden at gøre med hinanden efterfølgende. Men derfor kan det jo godt være ret hyggeligt at følge med i hinandens liv. Og når man ikke har Facebook eller for den sags skyld en telefon, så må man jo ty til andre midler. Og så kan sådan en vandreblog være en ganske god løsning. Det mener Mette Boritz også.

Mette Boritz: Det er simpelt hen en bog, en notesbog af lidt større karakter, som man sender rundt mellem en gruppe mennesker. Det har været meget almindeligt at bruge i familier, at sende dem rundt mellem søskende, for eksempel, for på den måde at holde kontakten. Man skriver jo mange breve før i tiden. Det er jo måden at holde kontakt på, men på den måde kan man ligesom have alle med i loopet, hvis den går på tværs, og alle får de samme nyheder og de samme informationer på kryds og tværs. De her piger, de har kendt hinanden lige siden de gik i skole. De er hinandens livsvidner.

Tilrettelægger: Vi starter fortællingen i årene 1959 lige på kanten til 1960'erne, et årti, hvor verden endnu engang bliver vendt på hovedet. Efterkrigstidens skygger er ved at blive overtaget af nye strømninger og bevægelser. Alt er op til diskussion, lige fra krigføring til kvindekroppen og samtidig er industri, mad og mode i en rivende udvikling, som rammer helt ind i de små hjem. Men Lis, Birthe, Eva og Else er fra en anden tid. De er født før krigen og vokset op på landet. Deres liv har, som det nok gælder for de fleste af os, ikke handlet om verdensbegivenheder, men om deres egne liv, familier og lokalområder. Alligevel kan de nok ikke helt undgå at blive påvirket af den tid, der går dem i møde.

Mette Boritz: Det er en interessant tid og en interessant historie, fordi vi netop står i et brud mellem to verdener den moderne verden, som kommer med velfærdssamfundet og en gammel verden, der peger lidt tilbage. De hænger lidt i nogle gamle idealer om at være husmor, og det kommer til at martre dem rigtig meget i de her bøger.

Tilrettelægger: Lad os få dykket ned i vandre bogen. Vi starter med Lis. Lis er som sagt ganske glad for sin kæreste Arne, og lige for tiden venter hun bare på, at hun og Arne skal få sagt ja til hinanden.

Lis Andersen: I har det vel rigtig rart alle tre nygifte fruer. Ærlig talt har jeg været en lille smule misundelig, hver gang jeg hørte, at jeg egentlig var blevet gift. Men, nu må vi jo også se at få forpurret min frøkentilværelse. Arne bliver jo færdig som soldat til sommer. Så var det jo næsten pjattet at gå og have hver sin husholdning.

Tilrettelægger: Ægteskabet er da også et helt naturligt næste skridt for de fire. Og for at blive husmor skal man finde sin udkårne og helst få det gjort officielt med ring og papir ret hurtigt. Det kan Mette Boritz fortælle lidt mere om.

Mette Boritz: Ægteskabet betyder utroligt meget, når vi er tilbage i 50'erne og 60'erne. Det er det, man vokser op til som pige. Man skal giftes. Det kommer til at bryde meget i tresserne, når vi kommer op i ungdomsoprøret og alle mulige nye familieformer. Men de her piger, de er jo altså født noget før, og for dem er ægteskabet og kernefamilien det helt centrale, og det er også et brud for dem. Det er jo kæmpe familier, de kommer fra. Men idealet bliver i løbet af 30'erne, 40'erne, 50'erne, det bliver den rigtige kernefamilie, som vi kender den eller taler om dem i Danmark. Netop far, mor og to børn, måske 3 og helst en dreng og en pige. Der er helt klart nogle andre ting på spil ude i provinsen, end der er inde i storbyerne. Men omvendt, kvinder, der er født i denne her periode, altså i den overgang, som de er, jamen, der er jo nogle af de samme fællestræk, der gør sig gældende, uanset om du bor på landet eller i byen. Og samfundet er faktisk også indrettet på, at man bliver gift for at få en bolig i det hele taget. Det kunne man ikke få, andet end hvis man var gift, og selvom man var gift, så var der i 50'erne stor boligmangel, så det kunne tage tid at få en bolig. Men selv en enlig kvinde, som var veluddannet, altså var lærerinde, og som havde et arbejde og en indtjening, hun kunne man ikke få en lejlighed på det her tidspunkt. Så ægteskabet er en nødvendig foranstaltning for mange ting på det her tidspunkt.

Tilrettelægger: Ja, ægteskabet betyder noget, især når man er lige så nyforelsket som vores næste kvinde i rækken, Eva, er i John.

Eva Rudby: Jeg har rettet min adresse foran til Skippinge i stedet for Skibby. Ja, for jeg er altså også blevet gift og bor i et dejligt nyt hus, som vi selv har bygget. John er murer, så det er jo ikke nogen sag for ham.

Tilrettelægger: Eva stortrives som nygift frue og elsker at bo med hendes John. Alligevel har hun ikke så travlt med hele husmorlivet. Eva og John elsker venner, fest og fart på, så det får lov at fylde lidt endnu. Og så skal John selvfølgelig også lige fortsætte med at bygge deres nye fælles hjem.

Eva Rudby: Vi blev gift den 22. november, og da var det lige nøjagtig syv måneder siden, at John grave det første spadestik. John skal ind og være soldat i 3 måneder. Hvad giver I mig? Man skal allerede til at være græsenke.

Mette Boritz: En græsenke er jo en, der jo må leve uden sin mand i en periode, netop hvis han er ude at rejse eller er ude at sejle eller noget andet. Og det er jo en måde samfundet er indrettet på. Så må man jo bare.. Hvis man skal ind og være soldat, så skal man jo altså det. Og det er hun jo ikke meget for, det er jo klart. Sådant et nyforelsket ungt par der, de vil da hellere være sammen.

Tilrettelægger: En anden, der også lever livet som nygift, er Else.

Else Belling: Det var da rart, at du snart tænker på at gifte dig, Lis. Ja, det manglede da også bare, at du skulle gå rundt og spille teenager, mens vi andre bliver gamle forslidte kone. Nå, jeg bliver nu ikke slidt op af at gå herhjemme og pusle om mine unger og min mand. Nu har jeg da lidt tid til at nyde det lidt, efter at jeg er holdt op med at arbejde. Jeg var ellers ked af jeg skulle holde op, men det var heller ikke sjovt at skulle aflevere Mona til en barnepige hver dag. Jeg sender nogle billeder med, som både Lisa og Eva sikkert har set, men Birthe har jeg jo hverken hørt eller set i årevis. Så kan du kigge på dem, Birthe.

Tilrettelægger: Else lever drømmen. Det var ikke nemt at forlade arbejdet, men hun nyder tiden som fuldtidshusmor, selv om det også er en travl hverdag.

Else Belling: Nu kommer jeg vist til at slutte. Jeg har hukket en halv time af formiddagen til at skrive i, så jeg må vist hellere til at komme i gang med at muge møg ud. Jeg kan næsten aldrig få fred til at skrive om aftenen. Min mand er så nysgerrig. For at drille selvfølgelig. Mange hilsener til jer alle fra Else.

Mette Boritz: Livet kommer til at ændre sig i det øjeblik du får børn og bliver gift. Så flytter du ind med din mand, og så er det dig, der står for husholdningen. Sådan er det i denne her gruppe i befolkningen. Og sådan er det jo i rigtig mange hjem i 50'erne og 60'erne. Det er kvinden, der står for husholdningen. Det er kvinden, der står for tøjvask, madlavning, indkøb og så når børnene kommer, også børnepasning. Og det er jo et stort arbejde, kan man sige.

Tilrettelægger: Så skal vi også lige tjekke ind med Birthe, som jo er gift med HP.

Birthe Langer: Først vil jeg ønske Eva tillykke med brylluppet. Mor sendte billedet fra avisen. Du må svæve rundt på lyserøde skyer. Den 24. marts er det to år siden, jeg blev gift. Jeg synes, den tid er gået hurtigt. Nu havde jeg jo også mit arbejde at passe ved siden af det første år, men i sommers fik vi en søn, så der er nok at gøre.

Mette Boritz: Ægteskab er jo vigtigt, og de ønsker hinanden det her ægteskab, og jeg hæfter mig jo også ved, at det er jo sådan en rigtig landting, også fra gamle dage, at man fik bryllupsbilledet i avisen. Og helt typisk er det ens mor sad og holdt øje med det og klippede det ud og sendte det videre, ikke, eller gemte på det. Altså det hører meget til ude på landet, så det er i sig selv ret hyggeligt, men helt klart også, at hun har beholdt sit job og lige da hun blev gift. Men så får hun jo altså et barn, og så ser det altså noget anderledes ud, og det kommer det til at gøre for dem allesammen.

Tilrettelægger: Selv om de fire kvinder her måske virker til at gå den samme rute gennem livet med drømme om ægteskab, parcelhus og børn, så er de alligevel ikke helt ens i starten af deres voksenliv. I hvert fald drømmer den nygifte Eva om nogle lidt andre ting.

Eva Rudby: Lis går og venter en arving. Jeg regnede også med, at I kom først. Men du skal vel være lærerinde alligevel, for ellers er der jo ikke meget, du har haft ud af din lange læsetid? Hvornår storken har tænkt sig at besøge os vides ikke endnu. Vi har lige købt os en Vespa-scooter, helt ny, så det tyder jo ikke på foreløbig, for denne er jo ikke velegnet til babyvogn. Jeg har altid ønsket mig en scooter lige siden den kom frem, så det ønske er jo nu opfyldt. Vi havde dog 2 små piger på prøve i søndags på 2 og 3 år. Det var nogle venners børn, vi passede. De har også en på 2 måneder, men ham vil vi ikke have. Pigerne var noget så søde og det gik meget godt med det, undtagen da den mindste havde gjort noget i bukserne. Det er ikke rigtig noget for mig. John siger vi aldrig skal have sådan nogle skrigeunger. 7-9-13 Bank.

Mette Boritz: Man kunne vælge ikke at få nogen børn, men det er altså ikke så almindeligt. Altså er det nok mere ufrivilligt, fordi det her med at realisere sig selv og ikke få børn, det var ikke en del af den danske befolkning. De billeder havde man ikke på samme måde. Det var excentrisk og noget man kunne gøre i byen og karriere og sådan. De her har jo ikke en karriere, på den måde, de skal ud og udleve. Det er familielivet, og det er jo også det, de kommer med i bagagen, denne

her familie og det store nærvær, de har i deres meget, meget store familier allesammen. Men når der så går et stykke tid, og hun stadigvæk ikke har nogle børn, og de andre har børn, jamen så begynder de selv stikke lidt til hende.

Else Belling: Nå Eva, Så det er ikke noget for dig at ordne unger, der har lavet noget i bukserne. Birthe og jeg kan sikkert give dig et udemærket kursus, når det bliver aktuelt.

Lis Andersen: Eva og John bliver ved med at prøve andres børn, men husk at fik nogle selv, så blev det jo meget bedre.

Eva Rudby: Lis stikker lidt til at vi stadig ikke har nogen børn, men jeg kan fortælle at vi har forsøgt, men det blev ikke til noget. Det er cirka 4 uger siden at jeg kom hjem fra sygehuset, hvor jeg lå en uge. Jeg var 2-3 måneder henne, så vi må til at begynde på en frisk igen.

Tilrettelægger: Eva har fået en spontan abort, og snart efter ændrer damerne alligevel tonen i deres brevskrivning.

Else Belling: Det var da synd, at det skulle gå så uheldigt, Eva. Vi må håbe, det går bedre næste gang. I skulle da nødtigt snydes for den oplevelse.

Lis Andersen: Undskyld, at jeg har stukket til dig med hensyn til børn, Eva. Det var dog synd, at I var så uheldige. Den slags sker vist mere end man regner med.

Mette Boritz: Det er ikke noget, man jo har talt om, som vi gør i dag. Det er jo åbenlyst, at vi taler om, at det kan være svært at blive gravid. Dårlig sædkvalitet og sådan noget, det er jo ikke noget, man har talt om. Det er heller ikke noget, man har på samme måde fået undersøgt. Og det at være barnløs er jo noget, der har været kendt i mange generationer og i mange forskellige samfundslag, men det har ikke været italesat på samme måde.

Tilrettelægger: Som årene går, får Eva dog sin ønsker opfyldt. Hun når at få tre børn, rigelig travlt og også lidt beundring fra Else, som får to, men mister pusten med tanken om flere.

Else Belling: God fornøjelse Eva. Du får sandelig noget at rive i. Jeg misunder dig ikke. Jeg tror ikke Mona og Berit får nogen lillebror, for jeg har helt tabt lysten til at begynde forfra igen med sådan en lille en.

Tilrettelægger: Selv om de fire kvinder prioriterer hus, hjem og børn, så har de alligevel et arbejde at passe. På dette tidspunkt i 1960'erne er kun 30 procent af gifte kvinder en del af arbejdsmarkedet, altså det at arbejde uden for hjemmets fire vægge. Men de fire kvinder er en del af de få, og Eva har fået sig et job på kontoret på en lille fabrik i Præstø.

Eva Rudby: Siden jeg har haft bogen sidst, har jeg fået ny kontortid 9:30-12 og 14-16. Det er vel nok dejligt, fordi så har man noget mere tid derhjemme. Det er dejligt med den time mere hver morgen, for jeg er ved at gøre rigtig godt rent i huset. Det kunne det nu også trænge til.

Tilrettelægger: Ét er, når man også skal nå hjem og passe hus. For Birthe er der også børn, der skal passe ind i ligningen.

Birthe Langer: Jeg har fået mig en kontorplads på et reservedelsdepot. Det er ikke så langt herfra. Det er fra 8-12 og lørdag fri, så det er til at overkomme. Jesper er kommet i pleje hos en dame, der selv har en pige på hans alder og tre andre børn i pleje. Det går godt med at have ham dernede.

Tilrettelægger: Den løsning kan Else godt misunde.

Else Belling: Det lyder næsten som om, du har fået en ønskestilling, Birthe. Det var da en dejlig arbejdstid. Undertiden tænker jeg også på, om det kunne være rart med lidt kontorarbejde. Men trods alt er jeg ikke sikker på jeg ønsker mig det alligevel. Det bliver jo nemt forjaget herhjemme, og man skal jo også have et godt sted at anbringe børnene.

Tilrettelægger: Der er flere udfordringer ved at skulle passe et arbejde, når man samtidig er husmor. Men når man først siger farvel til arbejdet, så er dog flere ting, man går glip af, og det er ikke ligefrem noget, Eva ser frem til.

Eva Rudby: Er det ikke dejligt Birthe at komme på kontor igen? Og så tilmed når du er så heldig at kan få anbragt Jesper et godt sted? En gang når jeg skal holde op, så tror jeg at jeg vil savne det. For man taler jo med mange mennesker hver dag og også arbejdskammeraterne.

Tilrettelægger: Der er faktisk ikke noget at sige til, at Eva grubler over at komme til at savne sit arbejde. Hun har nemlig et venskabeligt forhold til hendes kollegaer og ses også med chefens familie i privaten.

Eva Rudby: Jeg har haft min chef til eftermiddagste i denne uge sammen med en anden dame. Det var selvfølgelig dårligt vejr, så vi kunne ikke sidde ude på terrassen. Hun havde en blomst med

til mig, plus en dåse ananas og ferskner, for jeg skal nemlig passe alle hendes blomster og altankasser i de næste 14 dage, mens de er i sommerhus ved Gilleleje.

Mette Boritz: Altså det er jo et af mine yndlingscitater i de her vandrebøger. Jeg synes det er et pragtfuldt eksempel, hvor man tænker 'årh ja, en dåse ananas', men det er selvfølgelig, I stedet for en flaske vin på dette tidspunkt, så har det også været en dejlig gave at få. Så der er jo rigtig mange også tidstypiske pudsige ting i de her vandrebøger. Men det er klart, de har helt klart et socialt liv på arbejde, og det tror jeg også er det de savner. Altså, ser vi på det, jamen så har de da haft en interesse i at komme ud og møde nogle andre mennesker og ikke kun gå derhjemme.

[...]

De er i det her dilemma, fordi, altså, på den ene side var det, man drømte om, det var jo at få hus og mand og børn, og på den anden side har vi faktisk fire kvinder, hvor den ene er lærer, og de andre er kontoruddannet og har et erhverv. Og så lige pludselig skal de jo altså hjem og gå. Det er faktisk lidt kedeligt nogle gange at gå hjemme og de har faktisk lyst til at bruge deres uddannelse og lyst til at være i gang.

Tilrettelægger: Som årene går, og nye børn kommer til, går kvinderne også i højere grad efter stillinger, hvor de kan være fleksible og indrette deres arbejdsliv efter hjemmelivet. Birthe har fået endnu en søn, Henrik, så selvom arbejdet var fleksibelt, har det alligevel ikke kunne gå op. Men det var nu alligevel svært at undvære, så hun har lavet en fiks løsning.

Birthe Langer: Jeg har været så letsindig og beholdt mit arbejde. Da jeg var nede og hjælpe, blev jeg hængende. Jeg er der cirka tre timer om dagen. Hvis jeg syntes, jeg ikke har tid om dagen kan jeg gå der ned om aftenen, når sundhedsplejersken kommer, holder jeg altid fri. Henrik har jeg i pleje et par huse har fra, så det er meget nemt. Han er så rolig.

Mette Boritz: Noget af det, der i samfundet ikke lagt an på, det er jo: hvem skal passe børnene, hvis du går på arbejde? Jamen, så har du brug for en til at passe børnene, og i 60'erne er der faktisk ikke daginstitutioner. Der er ganske få af dem, og det er virkelig, virkelig svært at få en plads, og de er ikke ude på landet.

Lis Andersen: Foreløbig er jeg godt tilfreds med at være hjemme. Jeg er glad for alt det huslige arbejde, og når jeg er færdig med den daglige tort, er der altid meget andet at tage sig til. For eksempel tøjreparationer blev meget forsømt da jeg gik på arbejde.

Tilrettelægger: Ja, Lis kan altså godt se fordelene i at være hjemmegående. Der er så meget, der alligevel skal nås, og Else holder heller ikke igen med at tale husmorgerningens sag.

Else Belling: Man skal jo heller ikke snyde sig selv for den fornøjelse, det trods alt er at passe sine børn. Og selvom det kun er kort tid du har været lærerinde, så er det da altid godt med en god uddannelse i baghånden.

Mette Boritz: Der er jo ingen af dem, der har fuldtidsarbejde. Det er da slet ikke lagt an på, så de har et deltidsarbejde og synes også det er vigtigt at have nogle timer om morgenen eller midt på dagen eller ikke arbejde alle ugens dage. Når jeg siger alle ugens dage, så er det fordi lørdag og faktisk også er en arbejdsdag, indtil 1970 De kan godt lige have det her halvtidsarbejde, hvor de også har lidt tid til familien og til at passe børn og hjem. De penge de jo ofte tjener er jo lidt lomme penge. Og sådan var det også her i 60'erne, at kvindernes løn for de timer de arbejder - selvfølgelig skal det kunne betale sig i forhold til at aflønne en kone eller en barnepige eller børnehaveklassen, når de endelig når så langt, så at kunne få sådan en - det bliver lidt nogle penge, man kan gøre lidt ekstra godt med i familien. Lis selv skriver på et tidspunkt, at nu har hun lige taget noget ekstra arbejde, og det er jo altså lige køleskabet, som bliver finansieret ved det her arbejde, så det giver lidt ekstra ind i familieøkonomien. Men der er jo også en glæde i at få lidt ekstra på bankbogen og komme ud og bruge sig selv og møde nogle andre, som de også er lidt optagede af, kan man sige.

Tilrettelægger: Der er så mange nye muligheder og oplevelser, når man som ung kommer ind på arbejdsmarkedet, og samtidigt har de her kvinder nogle roller og normer at leve op til, og det kan være lidt svært at navigere i, når man er en pæn ung dame i nyt job. Sådan var det også for Eva.

Eva Rudby: I dag har revisoren været der, og jeg var med ham og chefen ude og spise frokost på hotel. Det er nu ellers ikke rigtig noget for mig, for jeg bliver tit spurgt, om jeg ikke vil med ud og spise, hvis der er en eller anden herre der. Men i dag havde revisoren en kvindelig assistent med, og så var jeg jo ikke ene dame.

Mette Boritz: Det er klart, at der er ikke ligestilling på arbejdsmarked på det her tidspunkt, og så, i hele taget det at være på arbejdsmarkedet var der meget store forskel på. Altså kvinder gik ikke på arbejde i bukser, for eksempel. I 60'erne, altså, det var en pæn kjole, man skulle have på. Så der var sådan helt klare normer for, hvordan det var at være kvinde på arbejdsmarkedet. Når man kommer ud på de her kontorer.

Tilrettelægger: I 1960'erne var der en anden, der skulle tages hensyn til først. Manden. Han er hovedet forsørgeren i familien, og hvis kvindens arbejde kolliderer med hans, så må hans job prioriteres. Et faktum, som Eva også for at mærke.

Eva Rudby: Jeg var ellers tilbudt at lede maskinskrivning på aftenskolen, men så måtte jeg ikke for John. Det var ellers til 18 kroner og 80 øre i timen, og det var to timer om ugen. Man kunne ellers tjene en rar skilling, men man kommer måske også til at betale hele skatten, når det bliver lagt i mandens indtægt.

Tilrettelægger: Kvinderne er stadig i fåtal ude på arbejdspladserne, men der sker alligevel et skifte. I slutningen af 60'erne er Else ikke bare en del af arbejdsmarkedet. Hun tager faktisk et

skridt op ad karrierestigen og bliver mellemløber i en sparekasse. Og der følger da også goder med sådan en stilling.

Else Belling: Preben og jeg brugte en hel aften på at finde ud af, om jeg skulle sige ja eller nej. Det blev et ja. Jeg er meget glad for det. Jeg har været på en forretningstur til København for at overvære forretningsudvalgets møde, og da der kun var tre kvindelige ud af 130, havde de været så flinke at invitere os derud sammen. Det var meget sjovt at komme til at hilse på de andre damer. Så kender man dem til næste gang.

Mette Boritz: Det er jo imponerende at Else hun ligesom kommer ud og tager det til sig, følger kurser, arbejder sig op i sparekassen, så det er ret imponerende ude på landet også på det her tidspunkt, at hun faktisk gør, på sin vis, et stykke karriere. Det er jo et meget fantastisk forhold hende og Preben har, fordi når man så læser, så er det jo egentlig rimelig traditionelle kønsroller, de har hjemme hos Preben og Else. Det er hende der står for husholdningen. Altså Preben, han er ikke glad for at spise suppe til aften, han skal have rigtig mad, når han er hjemme. Preben, han har sine hobbyer, som fylder meget. Så de har sådan en en meget fast måde at leve på. Han er jo også meget i tvivl om, om han syntes det er ok, at hun går til gymnastik, fordi det gør jo at han jo står med pigerne om aftenen derhjemme og skal selv sørge for at de kommer i seng. Hun har allerede givet dem nattøj på, så han skal faktisk bare putte dem. Hun har sådan set taget sig det hele, men lige det er han også lidt i tvivl om han lige syntes han skal. De her fire kvinder og deres personlige fortællinger minder os om, hvor problematisk det egentlig var for kvinder at komme ud på arbejdsmarkedet. Det er ret svært, og i 60'erne er vi jo i en tid, hvor at beskæftigelsen den buldrer jo bare os frem i samfundet. Altså velfærdssamfundet er jo på sit højeste, og man har jo haft højkonjunktur... Altså det går bare kun fremad fra 50'erne og op i 60'erne, og den bølge kommer de jo med på. Arbejdsløsheden falder og falder, og det gør jo også, at der er brug for, at kvinderne kommer på arbejdsmarkedet. Men der er noget, der forhindrer dem, og det er, at samfundet ikke er indrettet på, at man har børn og er udearbejdende. Og det bliver de her fire jo så, men det er jo ikke uden problemer.

Tilrettelægger: Problemer er der nok af, og i den forbindelse så skal vi måske også lige tale om arbejdet inden for husets fire vægge.

Lis Andersen: Der er nok at gøre, når man skal gøre rent, lave mad og forberede sig til næste dag.

Tilrettelægger: Ja. Den work life balance-problematik, som Lise står med, kender de fleste af os jo godt. Men at passe børn og ikke mindst at holde hus, hjem og arbejde, det er alligevel noget lidt andet i 1960'erne. For hvis du lige tager sådan noget som fryser, fjernvarme og færdigretter ud af ligningen i din egen hverdag, så bliver det alligevel lidt mere sparsomt med tid.

Mette Boritz: Altså hvad er det de står med? Det kan være svært for os at sætte os ind i i dag. For eksempel, så er der det, der hedder storvask. Hver dag smider vi det bare i vaskemaskinen og så i

tørretumbleren, når det er klaret. Sådan fungerer det jo ikke. Vi starter ud med, at de ikke har vaskemaskiner. Vaskemaskinerne er faktisk noget, der kommer til lidt senere. Så at vaske storvask på dette tidspunkt, det er jo et spørgsmål om at gå i gang med gruekedlen, koge vand og få stået med vaskebræt og have en vridemaskine og så videre og gå i gang, og så har man en helt anden standard for, hvordan tingene skal være, så de skal rulles, det skal stryges, og de klager allesammen over, at de har rigtig meget strygetøj. Så der er nok at se til.

Tilrettelægger: De fire veninder kender alt til de mange og meget grundige ting, der skal ordnes i huset. Og listen af opgaver er lang. Først er der jo den tøjvask.

Eva Rudby: I går vaskede jeg storvask.

Tilrettelægger: Der skal gøres rent.

Birthe Langer: Er i gang med hovedrengøring. Jeg har haft soveværelset og børneværelset og haft tøjet ude fra skabene.

Tilrettelægger: Der skal forberedes mad. Nogle gange til dagevis.

Lis Andersen: I forgårs slagtede jeg til fryseboksen, og så har jeg det nemt et godt stykke tid. Det er også billigere at ordne en stor portion af gangen.

Tilrettelægger: Og ikke nok med det. Der skal syltes og koges.

Lis Andersen: Jeg har syltet dag, 3 pund hindbær og 10 pund jordbær, som jeg både lavede marmelade og saft af. Jeg så også en stor skål jordbærgrød.

Tilrettelægger: Der skal bages.

Lis Andersen: Da var vi 50, og jeg havde ellers selv bagt kringler og lagkage og småkager.

Tilrettelægger: Og nogle gange det hele på én gang.

Lis Andersen: I formiddag har jeg vasket, bagt franskbrød og henkogt pærer. I eftermiddag skulle jeg have plukket lidt æbler til gelé og have kogt hyldebærssaft.

Tilrettelægger: Og så skal både børn og voksne jo se ordentlige ud.

Else Belling: Jeg var igang med at sy sølvbryllupskjole i går, men pludselig opdagede jeg en fejl i stoffet. Så nu skal jeg ud i forretningen og brokke mig, så jeg kan få et nyt stykke.

Eva Rudby: Jeg har søde sommerkjoler til pigerne, 4 styk, og så har jeg to som ligger klippet. Det er utroligt som de vokser hvert år.

Tilrettelægger: De fire damer har rigeligt at lave. Der bliver vasket og skuret, syet og bagt, passet børn, mand og job. Og de unge par forsøger at få det hele til at gå op. Også når det gælder økonomi. Og det gør de blandt andet ved at gøre tingene selv.

Mette Boritz: Jeg tror økonomisk, at disse kvinder været meget bevidste. De er allesammen af den generation, som har været børn under krigen i 40'erne og 50'erne havde man faktisk ikke meget at gøre godt med. De er vokset op i en mangeltid og et mangelsamfund, og nu begynder samfundet at buldre derudaf og det går bedre. Men de er stadig meget nøjsomme og mange unge familier havde altså ikke meget at gøre godt med. Man tæller lidt på knapper i de unge år, og som er meget almindeligt at gøre i de her generationer, så de er meget økonomisk bevidste om, hvor de kan spare. Tøjet syr de jo selv, de her fire kvinder. Både til sig selv, men også til deres børn. Og der kan man se, at der kommer kunststoffet for alvor på banen her i 60'erne. Tøj i kunststofmaterialer. De får både i gave af deres mand, en nederdel osv., men som er i kunststof, og som man jo var utroligt glade for på det her tidspunkt, fordi at de skulle ikke stryges. Det er jo også et af de fremskridt, som vi måske syntes er lidt sjove i dag. Men det var faktisk et fremskridt, at du ikke skulle stå og stryge og stive og gøre alt muligt andet. Der er jo selvfølgelig også noget husmor stolthed i at sidde og producere nogle af de her ting selv. Man skal være sådan lidt power woman på det her tidspunkt, ikke? Prøv at tænk på både at (...) stå op med børnene, skal lave deres tøj selv, skal lave maden fra bunden, ingen vaskemaskine og alt det her, altså det har været ret krævende faktisk, at være husmor - du har været i gang i alle de vågne timer, så er det altså også konerne der laver regnskabet og sender faktura ud, som jo er en kæmpe opgave også.

Tilrettelægger: Eva's mand, John, er selvstændig, og selv om der selvfølgelig er en vis frihed i det, så kan det også starte bekymringer, man som hustru må hjælpe til med.

Eva Rudby: Vi har så mange penge udestående for tiden, og det er ikke til at få hævet dem hjem.

Mette Boritz: Og så er det altså hende, der fører bogføringen derhjemme og sender fakturaerne ud til kunderne. Så det er jo ligesom også et hjemmearbejde, hvor hun er medhjælpende hustru i hans virksomhed, indtil han vælger, at det er for hårdt at være selvstændig.

Tilrettelægger: Det hele kan også blive lidt for meget af det gode. Nogle gange er der bare ikke timer nok i døgnet, og så må man altså ty til hjælp udefra. Alle fire kvinder får i løbet af det her årti hjælp i hjemmet. Hos nogle er hjælpen en barnepige eller husmor afløser på nogle ugentlige dage eller ved særlige lejligheder. Hos Eva flytter en ung pige ind.

Eva Rudby: Når jeg læser om alt det i når med syt tøj og så videre, så tænker jeg gerne, at I må gå meget sent i seng. Alligevel kommer jeg ikke uden om at fortælle, at jeg har fået en 15 års pige til at hjælpe mig. Skønt I måske tænker, at det skulle vel ikke være nødvendigt?

Tilrettelægger: Det kan godt være Eva synes det er lidt svært at indrømme, men heldigvis er Lis ikke bleg for at støtte op.

Lis Andersen: Det må være en lettelse for dig med den unge pige til hjælp. Vi kan ikke sætte os ind i alt det arbejde, du har, men jeg ved, at her skulle jeg nok kunne finde på noget til en pige. Vi har fået en ung kone til at gøre lidt rent tirsdag formiddag. Det hjælper meget kan I tro. Jeg vil helst klare det hele selv, men der er altid så meget, og skolen skal jo passes.

Mette Boritz: Det her, at ville have hushjælp, det var jo hverdagen for mange, hvilket det jo ikke er i dag. Der er såmænd ikke unge piger nok at få. Og unge piger har også en helt anden mulighed for at uddanne sig, og det er jo noget, de diskuterer meget indbyrdes i familierne. Altså, skal man have en fremmed ind i sit hus, som bor der? Det er man ikke allesammen begejstret for, at andre er sådan, jamen det er jo så vilkårene for at have en ung pige i huset, som netop kan være der og tage sig af børnene.

Tilrettelægger: Men 60'erne er jo et årti med fart på og et årti, hvor alverdens teknologier og opfindelser havde sit gennembrud. Det gjaldt ikke mindst dér, hvor damerne havde allermost brug for det, i hjemmet.

Birthe Langer: Vi har været så heldige at vinde en vaskemaskine i en Renzo-konkurrence til en værdi af 18-1900 kroner, så der bliver vasket meget. Du kan både koge, vaske og skylle, og så er der centrifuge.

Eva Rudby: Jeg fik en Philips Handy mixer af John, og den er vældig god. Jeg har lige været henne og røre frikadeller med dem.

Lis Andersen: Jeg har forresten købt mig et køleskab. Vi købte det før august. For resten, har I prøvet at fryse bagværk? Det har jeg gjort med stort held.

Eva Rudby: Er der nogen af jer der kender Tupperware? Jeg har været til sådan en demonstration og skal nu til at være værtinde for en på mandag. Det er nogle plastikting til brug i køleskab, men det er nu dyrt og så kan man ikke rigtig købe det i forretningen. Man kan kun købe det ved en Tupperwaredemonstration.

Mette Boritz: Det er helt klart forbrugersamfundet, der er på vej et nyt sted hen. Det bliver mere og mere tilgængeligt, men kan jo klart få flere ting og med tiden, bare det, at du kan få frosset de ting, du kan stille dem i køleskab.. Du skal ikke salte længere, og du skal ikke ud og sylte og henkoge. Det gør de lidt i starten, men det bliver mindre og mindre nødvendigt og mere og mere hyggeligt. Det var en stor investering, men det var også en stor hjælp i hverdagen.

Tilrettelægger: Ja, der var gang i køkkenet i de vilde 60'ere. Man bliver næsten også forpustet af at høre om kvindernes liv som nyudklækkede husmødre med storvask, syning og sager. Men de havde trods alt også tid til tant og fjas.

Else Belling: Vi har været til pop-ball i foreningen. Man kunne slet ikke råbe af hinanden, så længe musikken spillede.

Tilrettelægger: Næste gang skal du høre om alt det sjove, de også fik tid til. For de teknologiske fremskridt, som du hørte om i episoden her, var ikke bare en hjælpende hånd til det huslige arbejde. Det var også med til at forsøge tilværelsen i 60'erne, hvor radioen spillede nye rytmer, og tv'et gjorde sin entré i stuen. Dog ikke helt uden skepsis fra vores 4 veninder.

Eva Rudby: Vi har også talt om at tænde op på skorstenen. Vi har den oppe på loftet, men så kan folk jo tro, at man har fået fjernsyn, og det har vi jo ikke.

Tilrettelægger: Nårh ja, så begyndte damerne også på noget så eksotisk som at feriere i udland. Hør om det og meget mere i næste episode af Vandrebogen. Tak for nu.

[...]

Du har lyttet til en podcast produceret til Vores Tid, Nationalmuseets medie, med støtte fra William Demant Fonden. Podcasten er produceret af BEAM Audio Agency. Du kan finde flere podcast om historie ved at søge på Vores Tid i din podcast-app.

[Vores Tid – Nationalmuseets Mediehus](#)

[Vandrebogen 1:1 1960'erne](#)

Produceret af BEAM Audio Agency for Vores Tid